

Innehåll

Del 1	Lunds universitets arbete för en inkluderande lärmiljö 3
	inkluderande lärmiljö..... 4
	Viktiga begrepp 5
	Riktat pedagogiskt stöd..... 5
Del 2	Handfasta tips och råd till lärare 8
	Att göra undervisningen inkluderande 8
	Generella råd vid undervisning 9
Vanliga funktionsnedsättningar du kan möta i	
undervisningen och tillhörande råd 11	
	Synnedsättning 11
	Hörselnedsättning/dövhet..... 11
	Läs- och skrivsvårigheter och dyslexi 12
	Neuropsykiatrisk funktionsnedsättning: ADHD, ADD, Autism ... 13
	Psykisk funktionsnedsättning 14
	Fysiska funktionsnedsättningar 15
Råd vid digital undervisning och examination för	
studenter med funktionsnedsättning..... 16	
	Digital examination 16
	Allmänna råd vid digital undervisning..... 16
Tillgänglighet i Canvas 18	
Vidare läsning 19	

INKLUDERANDE LÄRMILJÖ

Vid Lunds universitet bemöter vi studenter med funktionsnedsättning med ett positivt och flexibelt synsätt samt erbjuder ett kompensatoriskt, riktat pedagogiskt stöd. Anpassningen ska inte innebära lägre resultatkrav, men vägen för att nå målen kan se olika ut och bör därför utformas så att studenter med funktionsnedsättning inte missgynnas i förhållande till sina kurskamrater.

Du som är kursansvarig eller examinator kan behöva göra justeringar för att undervisningen och examinationen ska vara tillgänglig för de studenter som har en funktionsnedsättning. Du kan också behöva vara mer tillgänglig för dialog och frågor. Det kan ta längre tid för studenter med funktionsnedsättning att vänja sig vid en ny situation och lära in nya strategier som fungerar för dem.

I en inkluderande lärmiljö bör man sträva efter att göra undervisningen tillgänglig för så många studenter som möjligt. Pedagogiska anpassningar i undervisningen, som är nödvändiga för en enskild student, gynnar ofta hela gruppen och kan leda till pedagogisk utveckling. Studenter med funktionsnedsättningar kan stöta på hinder både i den fysiska och i den digitala miljön – hinder som oftast kan undanröjas genom god pedagogik och framförhållning i kursplaneringen. Ett effektivt sätt att göra undervisningen mer tillgänglig är att gå igenom kursens innehåll och ta bort onödiga trösklar för lärandet.

En alltmer heterogen studentgrupp ställer högre krav på flexibilitet i undervisningen. Att erbjuda alla studenter olika valmöjligheter när det gäller engagemang, tillgodogörande och redovisning av kunskaper kan vara en lämplig väg att gå. Då kan fler studenter ta till sig undervisningen utan individuella anpassningar. Detta förhållningssätt kallas för UDL, *Universal Design for Learning* och handlar om att göra undervisningen tillgänglig för så många studenter som möjligt – med eller utan funktionsnedsättning.

i

Vill du lära dig mer om UDL?

Se videon "[Universal Design for Learning in Higher Education](#)" från HumberCTL på Youtube

En del, mer specifika, hinder kommer alltid behöva undanröjas eller minskas genom olika former av riktat pedagogiskt stöd. Men ju mer allmänt tillgänglig undervisningen är, desto färre specialanpassningar kommer att behöva göras.

i**Exempel på stöd vid Lunds universitet**

En student med en varaktig funktionsnedsättning vid Lunds universitet erbjuds stöd för att komma i jämförbar situation med andra studenter.

Stödet för studenten kan bland annat innebära:

- anteckningsstöd
- stöd av mentor
- tentamensstöd
- talböcker och talsyntes
- stöd när du skriver uppsats
- individuell handledning
- läs- och skrivutredning.

Läs mer om våra olika typer av stöd på www.lu.se/pedagogisktstod

Del 2

Handfasta tips och råd till lärare

ATT GÖRA UNDERVISNINGEN INKLUDERANDE

För att få en inkluderande lärmiljö går det alltid att utveckla pedagogiska strategier så att alla studenter, även de med en funktionsnedsättning, får ta del av undervisningen fullt ut. De förslag som ges nedan vidgar de pedagogiska ramarna och gör undervisningen tillgänglig.

En grundtanke för en inkluderande undervisningsmiljö är att skapa en konstruktiv relation med studenterna och få till en öppen dialog präglad av förståelse, både för undervisningsgruppen, och med den enskilde studenten. Att lyssna på studenternas åsikter och tankar om undervisningen är lärorikt och ger ofta kunskap om hur du kan utveckla undervisningen pedagogiskt så att den når fram till alla.

När det gäller studenter med funktionsnedsättning är det viktigt att ha en dialog så att rätt stöd kan identifieras och sättas in. Tänk på att studenterna själva är experter på sina funktionsnedsättningar och de behov som finns. Ibland krävs det att studenter behandlas olika för att förutsättningarna ska bli så lika som möjligt i undervisnings- och examinationssammanhang.

i

Fundera på om det i de kurser du håller i finns något moment som kan vara försvårande för studenter med funktionsnedsättning. Genom att tillämpa några enkla pedagogiska strategier kan du göra undervisningen tillgänglig.

GENERELLA RÅD VID UNDERVISNING

Pedagogisk tydlighet och struktur

- Att strukturera undervisningsmaterialet logiskt och överblickbart hjälper alla studenter, men framförallt studenter med funktionsnedsättning.
- Sammanställ gärna ett blad med nyckelord och viktiga termer för kursen. Försök att förklara abstrakta modeller och begrepp i specifika ordalag.
- Se gärna till att, under gruppdiskussioner, ge någon eller några studenter i uppgift att anteckna vad som sägs, så kan anteckningar delas ut till de medverkande i efterhand.
- Försök att ge utrymme för regelbundna raster så att studenterna hinner återhämta sig.
- Tillåt vad som är möjligt i användandet av minnesstöd, så som kalkylator, rättstavningsprogram, lexikon med mera.

Framme vid tavlan

- När du använder PowerPoint eller tavlan, läs det skrivna högt och tydligt och tänk på att inte vara vänd med ryggen mot studenterna vid muntlig genomgång.
- Om det kommer frågor och kommentarer från studenter under föreläsningen, upprepa dessa i mikrofon så att alla kan höra, speciellt de studenter som använder hörselslinga.
- Det underlättar för alla studenter om det skrivs stort och tydligt på tavlan och att PowerPoint-presentationer inte innehåller för mycket och för liten text.

Framförhållning

- För att studenterna ska kunna förbereda sig inför föreläsningarna bör du lägga ut föreläsningarnas PowerPoint-presentationer i förväg.
- Kurslitteraturen/litteraturlistan bör vara känd i god tid innan kursstart. Om boken inte finns som talbok måste det finnas tid för inläsning.
- Det underlättar för alla studenter om det i god tid meddelas ändringar av undervisningstid och salsbyten.

Examination

Kursmålen styr i vilken utsträckning det går att vara flexibel när det gäller examinationsformer, men det går att tänka utöver den traditionella, avslutande salstentan. Till exempel kan du som lärare arbeta med:

- Små löpande "duggor" under kursens gång
- Muntliga examinationer
- Skriftliga inlämningsuppgifter och muntliga kompletteringar

Kom ihåg att olika typer av examinationer gör det lättare för en mer rättvis bedömning.

Vanliga funktionsnedsättningar du kan möta i undervisningen och tillhörande råd

Det finns ett antal olika typer av funktionsnedsättningar och för dig som lärare kan det vara bra att känna till dessa och vilka olika typer av stöd som finns att tillgå. Här presenteras några av de vanligaste funktionsnedsättningarna bland studenter, tillsammans med tips och råd på vad du kan göra för att underlätta deras studieverdag.

SYNNEDSÄTTNING

Synnedsättning kan uppfattas utifrån en fallande skala. I ena ändan handlar det om en lindrig synnedsättning, och i andra ändan innebär det blindhet.

Vad du som lärare bör tänka på vid synnedsättning:

- Var sitter studenten? En bra placering nära tavlan eller projektorduken är viktig.
- Ge tillåtelse till inspelning av lektionen/föreläsningen.
- Se till att studenten har ett anteckningsstöd.
- Allt som skrivs på tavlan bör läsas högt.
- Ge utökad tidsram så att studenten hinner med efterforskning, då det material studenten behöver kanske tar tid att få fram i tillgänglig form.
- Erbjud alternativa examinationsformer som till exempel hemtentamen eller muntlig tentamen.
- Undersök möjligheten att göra en inspelad tentamen eller tillåt inspelade svar från studenten.

HÖRSELNEDSÄTTNING/DÖVHET

Den största utmaningen med hörselnedsättning är kommunikationen. Mycket kraft och energi går åt till att lyssna och samtidigt försöka förstå det som sägs, många studenter kompenserar till exempel sin hörselnedsättning genom att läsa på läpparna. När det gäller dövhet krävs teckenspråkstolkare i kommunikationen med hörande.

Vad du som lärare bör tänka på vid hörselnedsättning:

- Informera om möjligheten till anteckningsstöd.
- Ta för vana att använda mikrofon kopplad till hörselslinga. En student med hörselnedsättning ska inte behöva säga till inför alla att vederbörande inte hör.
- Se till att alla i rummet använder mikrofon när de talar. Alternativt att du tänker på att upprepa frågor och kommentarer från andra personer i rummet så att det hörs i slingan.
- Skicka föreläsningsanteckningar och PowerPoint-presentationer till tolkarna i förväg.
- Se gärna till att studenten sitter vänd mot läraren, tolken och tavlan – samtidigt som de kan ha kontakt med resten av gruppen.
- Vänd dig direkt till den döva studenten när du talar och inte till tolken.

LÄS- OCH SKRIVSVÅRIGHETER OCH DYSLEXI

Dyslexi innebär svårigheter med läsande och skrivande. För studenten innebär det att kurslitteraturen tar tid att läsa. I skrivandet kastas bokstäver och ord om, vilket påverkar förståelsen av texten negativt. Även sifferminnet påverkas, vilket kan innebära svårigheter med att få siffror i rätt ordning och inläring av multiplikationstabeller och formelstabeller. Dyslexi kan se olika ut, en del studenter har endast problem med ena färdigheten, medan andra kan ha problem med båda.

Vad du som lärare bör tänka på vid dyslexi:

- Tillhandahåll studieanvisningar och nyckelord som stöd för inläsning av studiematerial.
- Delge muntliga och skriftliga direktiv gällande inlämningstider.
- Var, om möjligt, flexibel med inlämningstider.
- Tillåt studenten att spela in föreläsningen så att hen kan lyssna på den mer än en gång.
- Tillhandahåll PowerPoint-presentationen i förväg så att studenten hinner förbereda sig innan föreläsningen.
- Tänk på att när abstrakta modeller förklaras bör dessa skrivas om i specifika ordalag eller illustreras med exempel. Till exempel utifrån egna erfarenheter, modeller eller visuella bilder, såsom diagram och kartor.

- Ge logiska och konkreta instruktioner till uppgifter.
- Tillhandahåll litteraturlistan i god tid före kursens början så att eventuella talböcker hinner produceras.
- Ge studenten möjlighet att komplettera ett skriftligt prov muntligt.

NEUROPSYKIATRISK FUNKTIONSNEDSÄTTNING: ADHD, ADD, AUTISM

Neuropsykologiska diagnoser är bland annat ADHD, ADD och autismspektrum samt högfungerande autism; det som förr kallades för Asperger. Studenter med dessa diagnoser har inte bara svårigheter med diagnosens symtom utan blir även utsatta för människors fördomar om funktionsnedsättningen.

ADD/ADHD, hyperaktivitetssyndrom med uppmärksamhetsstörning

Diagnosen påverkar personens koncentrationsförmåga och att hålla tillbaka ett impulsivt beteende. En del personer med diagnosen växlar från enorm fokusering till distraktion. Skillnaden mellan ADHD och ADD är att personen med ADD inte är hyperaktiv men att fokuserings- och organisationssvårigheter kvarstår.

När det gäller akademiska studier kan det ofta vara svårt med tidsplanering och organisering av studierna. Ofta är också stresskänsligheten hög.

Vad du som lärare bör tänka på vid ADD/ADHD:

- Ge konkreta instruktioner både muntligt och skriftligt.
- Ge tydliga läshänvisningar och scheman och var noga med att ange tid och plats.
- Erbjud enskilt rum vid tentamen.
- Erbjud längre tid för inlämningsuppgifter och hemtentamen.
- Föreslå stöd av en mentor som hjälper till att strukturera och följa upp studierna.
- Tillåt studenten att spela in föreläsningen för eget bruk.
- Tillåt användning av hjälpmedel för minnet såsom kalkylator, lexikon och rättstavningsprogram.
- Ta regelbundna pauser, så att studenterna hinner återhämta sig och kan hålla fokus på lektionen.

Autismspektrumtillstånd

Autismspektrumtillstånd är ett samlingsnamn för olika diagnoser, men en gemensam nämnare är att det finns svårigheter i det sociala samspelet och kommunikationen. Detta innebär att det är svårt att tolka sina medmänniskors tankar, handlingar och känslor. Personer med autism mår bäst av tydliga strukturer och rutiner. En del har svårt med tidsuppfattning och att avgöra hur mycket tid som bör läggas på en uppgift. I studierna behövs således stöd i både planering och organisering. En del personer med autism är väldigt skarpsynta och rationella vilket är fördelaktigt i akademiska studier.

Vad du som lärare bör tänka på vid autism:

- Ta ansvar för gruppindelningen.
- Tänk på att alla ändringar, som till exempel schemaändringar, bör göras i mycket god tid. Se också till att ändringarna är tydliga. För studenter med autism är förändringar mycket arbetsamma.
- Se till att kursens uppgifter och förväntningar är tydliga och strukturerade.
- Ge längre tid för inlämningsuppgifter och hemtentamen.
- Föreslå mentorsstöd som hjälper studenten att strukturera och följa upp studierna.
- Tillåt studenten att spela in föreläsningen för eget bruk.

PSYKISK FUNKTIONSNEDSÄTTNING

Psykiska funktionsnedsättningar rymmer en rad olika diagnoser som bland annat depression, utmattning, bipolaritet och posttraumatisk stress. Depression är en vanlig sjukdom som kan drabba alla. Dock finns det en tydlig skillnad mellan att känna sig deppig och ha en klinisk depression, där det sistnämnda är en funktionsnedsättning. Att ha någon av dessa funktionsnedsättningar försvårar studievardagen. Det finns också fördomar om diagnoserna som kan drabba studenten negativt.

Vad du som lärare bör tänka på vid psykisk funktionsnedsättning:

- Samtala med studenten för att bland annat definiera behoven och möjligheterna, och sätt dessa i centrum.
- Erbjud tydlighet och struktur.
- Ge möjlighet till vila och återhämtning.
- Ge stöd och eventuellt individuella alternativ vid grupparbeten.

FYSISK FUNKTIONSNEDSÄTTNING

Det finns många fysiska sjukdomar och fysisk funktionsnedsättning är därför ett vitt begrepp. Sammanfattningsvis kan det ses som kroniskt fysiska skador som påverkar studentens studier. Ett vanligt fysiskt funktionshinder är rörelsehinder och ett tydligt exempel är när studenten sitter i rullstol. Då måste anpassningar i undervisningsmiljön ske. Ett annat exempel är kronisk smärta, vilken påverkar koncentrationsförmågan. Detta tillstånd kräver även stark medicinering som kan leda till ökad trötthet.

Vad du som lärare bör tänka på vid fysisk funktionsnedsättning:

- Skapa goda förutsättningar för studentens placering i undervisningslokalen.
- Erbjud eventuellt förlängd tid vid examination och inlämningsuppgifter.
- Erbjud regelbundna pauser.

Råd vid digital undervisning och examination för studenter med funktionsnedsättning

Digital undervisning ställer stora krav på både lärare och studenter. För studenter med funktionsnedsättning kan det innebära ytterligare utmaningar.

Pedagogiskt studentstöd har möjlighet att justera studentens besked om stöd för att passa digi-tal undervisning. Kontakta gärna samordnaren för respektive fakultet om du vill få råd och stöd om anpassningar och tillgänglighet vid digital undervisning och examination.

DIGITAL EXAMINATION

Om en student på grund av sin funktionsnedsättning har behov av förlängd tid vid salstentamen, gäller det även när tentamen skrivs digitalt. Svårigheter med arbetsminne och automatiserad hämtning av minneskunskaper kräver längre tid och är vanligt före-kommande i ett flertal diagnoser. Förlängd tid kan även behövas vid hemtentamen, då det tar längre tid för en del studenter att uttrycka sig i skrift.

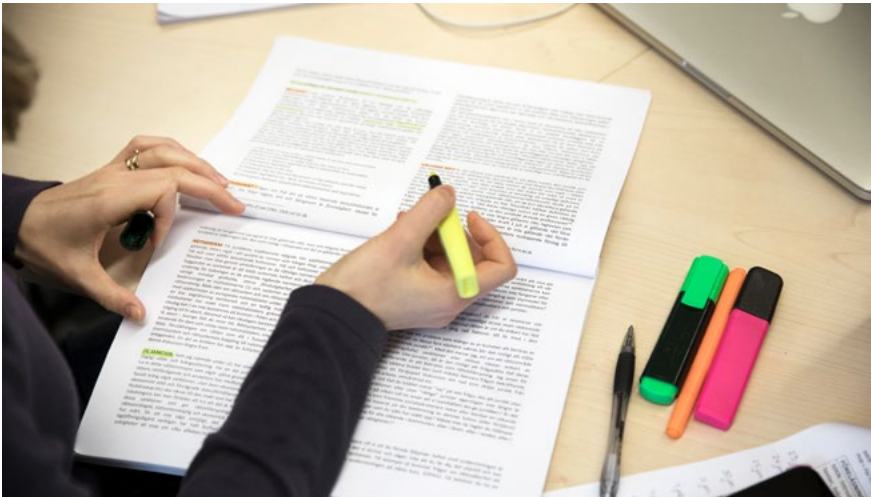
En del studenter upplever en betydligt större utmaning i att skriva tentamen hemifrån när det gäller koncentration och fokus, och det är viktigt att de fortfarande kommer i jämförbar situation med andra. Möjligheten att få förlängd tid, både när salstentamen sker digitalt och vid hemtentamen, bör därför erbjudas. Tänk också på att ge extra tid för uppladdning av svaren.

ALLMÄNNA RÅD VID DIGITAL UNDERVISNING

Studenter som upplever ökade svårigheter vid digital undervisning kan vara hjälpta av följande råd.

- Att du som lärare använder mikrofon/headset och uppmanar studenterna att göra likadant. Ljudkvaliteten förbättras avsevärt, vilket är positivt för alla.
- Att du som lärare talar vänd mot kameran så att åhörarna kan avläsa läppar och ansiktsuttryck. Det ökar förståeligheten samt uthålligheten hos den som lyssnar.
- Att allt skrivs på tavlan med svart eller blå penna mot vit bakgrund och läses upp högt.
- Att frågor och kommentarer från åhörarna upprepas.

- Att studenterna uppmanas att skriva frågor i chatten som du som lärare läser upp.
- Att det ges extra tydliga instruktioner om vad som ska göras, gärna både muntligt och skriftligt.
- Att en större uppgift delas upp i flera mindre delmoment.
- Att det tydligt framgår hur kursens upplägg förändrats och vilka områden i kurslitteraturen som är centrala. Alla studenter har inte samma möjligheter att sölla information och hitta vad som är mer och mindre viktigt. Detta blir ännu svårare i en mer isolerad studiesituation.
- Att i de fall där examinationen förändras avsevärt i förhållande till förväntningarna, erbjuda digitala genomgångar och möjlighet till att ställa frågor både före och under examination.
- Att det finns kontaktuppgifter till dig som lärare i lärplattformarna.
- Att live-streamade föreläsningar kan vara mer levande än förinspelat material, vilket gör det enklare att bibehålla fokus.
- Att live-streamade föreläsningar kompletteras med inspelade föreläsningar. Då kan studenterna gå tillbaka och titta på föreläsningen flera gånger.
- Att ta extra pauser. Digital undervisning kan vara väldigt koncentrationskrävande, både för studenter och lärare.

Tillgänglighet i Canvas

I Canvas kan du enkelt ställa in tentamenstiden för ett antal studenter som behöver förlängd tid. Dessa studenter kan placeras i ett eget rum i Zoom med en egen tentamensvakt. Det är viktigt att denna grupp får samma information som sina kurskamrater och att examinator besöker rummet för att svara på frågor, precis som vid salstentamen.

[Läs mer om att ordna förlängd tid i Canvas](#)

I Canvas finns även Ally, ett tillgänglighetsverktyg, som kan generera din text i olika format, som ljud, punktskrift, OCR med flera. På så sätt kan alla studenter ta till sig texten på det sätt som passar dem bäst.

Du kan också ge studenterna möjlighet till alternativa inlämningsformat genom att kryssa i vilka format du vill tillåta.

När du arbetar i "texteditorn" finns en funktion som snabbt läser av om sidan och ditt innehåll är tillgängligt enligt tillgänglighetsdirektivet: Den heter **Tillgänglighetskontroll**.

[Läs mer om tillgänglighet i Canvas](#)

i

Tänk på värdet av personlig kontakt vid digital undervisning

- Behovet av återkoppling från dig som lärare ökar vid digital undervisning. Det är viktigt att hålla kontakt med studenterna för att undvika isolering och studentavhopp.
- Ha gärna regelbunden kontakt med alla studenter och i synnerhet med de studenter som berättat att de har en funktionsnedsättning. De befinner sig i en extra sårbar situation.
- Uppmuntra gärna studenterna att skapa egna digitala möten och studiegrupper för att hålla kontakten och studiemotivationen uppe.

Vidare läsning

UDL

CAST I Until learning has no limits. 2021. Universal Design for Learning, UDL.

<https://www.cast.org/impact/universal-design-for-learning-udl> Hämtad 2021-03-18

CAST I Until learning has no limits. UDL on Campus. <http://udloncampus.cast.org/home>

Hämtad 2021-03-18

CAST I Until learning has no limits. 2018. UDL Guidelines på svenska: <https://udlguidelines.cast.org/binaries/content/assets/udlguidelines/udlg-v2-2/udlg-graphicorganizer-v2-2-svenska.pdf>

Hämtad 2021-13-18

Nationella myndigheter

Diskrimineringsombudsmannen. 2021. Vad är diskriminering? <https://www.do.se/om-diskriminering/vad-ar-diskriminering/#bristande-tillganglighet> Hämtad 2021-03-18

Myndigheten för delaktighet. 2020. FN-konventionen.

www.mfd.se/kunskap/manskliga-rattigheter/fn-konventionen/ Hämtad 2021-03-18

Myndigheten för delaktighet. 2020. Kunskap. www.mfd.se/kunskap/ Hämtad 2021-03-18

Lunds universitet

Medarbetarwebben Lunds universitet. 2020. Jämställdhet och lika villkor

<https://www.medarbetarwebben.lu.se/organisation-och-styrning/vision-mal-och-strategier/jamstallldhet-och-lika-villkor> Hämtad 2021-03-18

Medarbetarwebben, Lunds universitet. 2021. Föreskrifter gällande examina och utbildning på grundnivå och avancerad nivå vid Lunds universitet. Beslut hittas på webbsidan:

<https://www.medarbetarwebben.lu.se/organisation-och-styrning/regler-och-beslut/regelverket/regler-utbildning-grund-avancerad-och-forskarniva> Hämtad: 2023-06-27

Böcker

Branting, Y. & Wallin, A. (2015). *Att göra studiesituationen tillgänglig för vuxna med funktionsnedsättning*: övergripande information. Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten

Henriksson, Ann-Sofie (2003). *Undervisa tillgängligt! Pedagogiska verktyg för likabehandling av studenter med funktionshinder*. Uppsala: Uppsala universitet.

Melin, M. & Johansson, E. (red.) (2012). *Inkluderande möten i högskolan*. Lund: Studentlitteratur.

Specialpedagogiska skolmyndigheten (2012). *Möjligheter till högre studier – för studenter med psykisk eller neuropsykisk funktionsnedsättning*.

Alla universitet och högskolor ska arbeta för att motverka diskriminering och främja lika rättigheter och möjligheter inom sin verksamhet. Arbetet beskrivs i diskrimineringslagen och kallas för aktiva åtgärder.

Läs mer om aktiva åtgärder på Diskrimineringsombudsmannens webbplats: www.do.se/framja-och-atgarda/hogskolans-ansvar/

Pedagogiskt studentstöd

Besök gärna Pedagogiskt studentstöds webbsida för medarbetare. Där hittar du mer information och våra samordnares kontaktuppgifter.

www.medarbetarwebben.lu.se/pedagogiskt-stod